

- 31 *ПСРЛ* 2: 816.
 32 *ПСРЛ* 2: 816.
 33 Точкою відліку для розмірковування про послідовність створення аналізованих текстів стала «хронологічна вставка». Як уже було сказано вище, у цьому тексті ми спостерігаємо пряму залежність від зразка при запозиченні подвійного «овогда» (*Історії іудейської війни* Флавія), тож уважаємо саме її початковою, а «Оповідь про похід Куремси» — більш пізньою. Що ж до хронології появи чернеткових текстів, то тут немає ніякої певності, і, зрештою, послідовність їх створення не має значення для даної розвідки.
 34 Підрахунки проведені за гарвардським виданням *Хлебниковського списку: The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles: The Ostroz'kyj (Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) Codices* (Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts, vol. 8) (Cambridge, MA, 1990), 698–699, 705. Знаки підраховано без виносних літер.
 35 Тут варто відзначити, що обсяг одного із цих «литовських повідомлень» — про посольство Міндовга до Данила — становить 59 знаків. І цей текст легко виокремлюється з-поміж решти. Усе це може свідчити, що спочатку обсяг чернеткових «литовських повідомлень» складав приблизно 263 знаки, а інформацію про посольство Міндовга було приписано меншим почерком.
 36 *ПСРЛ* 2: 819.
 37 *ПСРЛ* 2: 818.
 38 *ПСРЛ* 2: 817.

Вадим Арістов, Катерина Кириченко

«Имамъ правдоу во сердци своемъ»

Винесені у заголовок цієї замітки слова є вміщеною у *Галицько-Волинському літопису* під 1227 р. відповіддю Данила Галицького своєму тестеві Мстиславові Мстиславичу Удатному. Не в силі стримувати натиск угорсько-польських військ, які відібрали у нього Перемишль, Звенигород, Тереховль, Тихомль і розв'язали битву під Крем'янцем, Мстислав послав боярина Судислава Бернатовича

к затю своему князю Данилоу . рекъи не ѿстоупаи ѿ мене . ѿному же рекшо
 имамъ правдоу во срѣци своемъ¹.

Цей літописний «діалог» виник, на думку О.А. Купчинського, на основі документальних «актів епістолярного жанру», якими буцімто широко послуговувалися укладачі *ГВл*. Дослідник потрактує вкладений літописцем в уста галицького князя Мстислава заклик як адресоване Данилові Романовичу листовне запрошення прийти з військом у Галичину для об'єднаного виступу проти збройної коаліції угорського короля Андрія II. Так само й відповідь Данила, умотивовує учений, є епістолярним документом, текст якого був повністю перенесений галицьким книжником на сторінки літопису². Проте вагомим підстав уважати, що за прямою мовою, часто лаконічною, головних персонажів *ГВл* неодмінно ховається лист-записка, у нашому розпорядженні немає. Так само, як і вважати боярина Судислава Бернатовича професійним князівським листоношею.

Небездоганим є й запропоноване О.А Купчинським тлумачення відповіді Данила своєму тестеві. Вона, на його думку,

основується на невідомих сьогодні словах, запозичених з якогось агіографічного твору, що у свою чергу підкреслює обізнаність князя-експонента з богословською літературою³.

Зрозуміло, що у даному випадку, мабуть, слід говорити про обізнаність із богословською лектурою передусім літописця, а не самого Данила. Джерело вкладених йому в уста слів ховається в біблійних книгах. Топос *правди* для них визначальний. Чи не найбільш яскравими у цьому відношенні є наступні мотиви:

И воздасть ми Господь по правдѣ моей, и по чистотѣ руку моею воздасть ми, яко сохранихъ пути Господни и не нечествовахъ от Бога моего (*Пс.* 17:21–22).

Неповиненъ рукама и чистъ сердцемъ, иже не пріять всеу душу свою и не клятєся лєстїю искреннему своему: сей прииметь благословенїе от Господа и милостыню от Бога Спаса своего (*Пс.* 23: 4–5).

Слова Данила «имамъ правдоу во срѣци своемъ» кореспондуються, скоріше за все, зі словами наступного псалма: «Законъ Бога его сердцы его, и не запнутєя стопы его» (*Пс.* 36: 31). Тобто, вони засвідчують, що Данило є одним із тих богобійних праведників, хто тримається права, хто чинить правду кожного часу (*Пс.* 106, 3) і готовий рушити на допомогу.

В іншому місці літопису йдеться про те, що Данилове серце «крѣпко бѣ на брань . и оустремлено на брань». Описуючи приготування Данила й Василька до битви з Ростиславом Михайловичем під Ярославом, літописець сповіщає про те, що вони

не оумедлиста . но скоро придоста рѣкою . исполчивша же коньники с тѣшцы . пойдоста с тихостью . на брань . срѣце же ею крѣпко бѣ на брань . и оустремлено на брань⁴.

Мабуть, і це літописне свідчення наповнене глибшим символічним змістом, ніж уявлялося досі⁵. Воно приховує у собі, як уявляється, ознаки довільно⁶ переказаних віршів, запозичених із Книги псалмів:

Богъ препоясуай мя силою, и положи непорочень путь мой... Пожену врага моя, и постигну я, и не возвращуся, дондеже скончаются: оскорблю ихъ, и не возмогутъ стати, падуть подъ ногама моима. И препоясалъ мя еси силою на брань, спялъ еси все востающыя на мя подъ мя (*Пс.* 17: 33, 38–40).

Тема *праведності/праведного шляху* розвивається також у літописному сюжеті під 1251 р., в якому йдеться про похід Данила і Василька на ятвягів. Захопившись переслідуванням, Данилове військо заблукало в лісових хащах і потребувало надійних поводитирів. Ним став один із захоплених у полон

супротивників. Коли його привели до князя, той мовив: «Изведи мя на поуть правъи». Насторожує високий стиль цих слів:

наоутреѧ же вожемь не вѣдоушимь блоудащимь ꙗ два Варва . оубьена быста
третьего . жива ꙗща . роукама . и приведенъ бы^ѣ ко князю Данилови . ре^ѣ же емоу .
изведи ма на поуть правъи . животь примеша . и вдасть емоу роукоу изведе его⁷.

Фразеологія Данила позначена духом біблійних книг, зокрема, як доводить Т.Л. Вілкул, вивченого напам'ять *Псалтиря*⁸. Дослідниця вбачає у цьому фрагменті запозичення із наступного псалма:

заблудиша въ пустыни безводнѣй, пути града обителнаго не обрѣтоша: алчуще и жа-
ждуще, душа ихъ въ нихъ изчезе. И возваша ко Господу, внегда скорбѣти имь, и от
нуждъ ихъ избави я: и настави я на путь правъ, внити во градъ обителный (*Пс.* 106, 1–7).

Утім, запозичення можуть і не мати жорсткої прив'язки до якогось конкретного псалма, а бути їх довільним осмисленням. Це, здається, підтверджує вміщений далі опис тріумфального повернення Данила додому з ятвязького походу: «И придоста со славою на землю свою . наследивши поуть вѣща своего великаго Романа»⁹ (пор.: «Насладися Господеви, и дасть ти прошения сердца твоего. Открой ко Господу путь твой и уповай на него, и той сотворить. И изведетъ яко свѣтъ правду твою и судьбу твою яко полудне... Потерпи Господа и сохрани путь его, и вознесетъ тя еже наслѣдити землю» (*Пс.* 36: 4–6, 34)).

Наведені спостереження посилюють підозру, що пряма мова Данила у *ГВл* є своєрідним способом розповіді літописця. У його вправних руках вона набуває сюжетної функції, спрямованої на створення позитивного образу праведника, того, *хто в невинності ходить, і праведність чинить, і правду говорить у серці своїм* («Господи, хто обитаєть въ жилищи твоємъ? или кто вселится во святую гору твою? Ходяй непорочень и дѣлай правду, глаголай истину въ сердцы своемъ» (*Пс.* 14, 1–2)).

1 *ПСРЛ* 2: 749.

2 Купчинський О. *Акты та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть. Дослідження і тексти*. Львів, 2004, 243–244 (Розділ II: Акты та документи, які реконструйовані з літописів, літописців і богослужбової літератури).

3 Там само, 244..

4 *ПСРЛ* 2: 802.

5 Пор. переклад Л.Є. Махновця: «Серця їх обох завзяті були до бою» (*Літопис Руський*. Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця. К., 1989, 403). Переклад О.П. Ліхачової: «Сердца же их были тверды в битве и устремлены на битву» (*Памятники литературы Древней Руси: XIII век*. М., 1981, 309).

6 В інших випадках зустрічаємо посилання на джерело: «Якоже пишетъ во книгахъ не в силѣ брань, но в Бозѣ стоить побѣда» (*ПСРЛ* 2: 833).

7 *ПСРЛ* 2: 812–813.

8 Див.: Вілкул Т. Біблія у Галицько-Волинському літописі. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9: *Король Данило Романович 1264 — 2014*. Львів, 2015, 232.

9 *ПСРЛ* 2: 813.